

Li Gor Pîvanên Edebîyata Zarokan Nirxandina Çîrokên Çetoyê Zêdo yên ji bo Zarokan Çetoyê Zêdo'ya Ait Çocuk Öykülerinin Çocuk Edebiyatı Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Evaluation of Çetoyê Zêdo Children's Stories According to Children's Literature Criteria

Aydın MERAL

Aydın MERAL	Ministry of National Education (MEB), Independent Researcher, Mardin-Türkiye.
Jêgir Citation Atf	Meral, A. (2024). Li Gor Pîvanên Edebîyata Zarokan Nirxandina Çîrokên Çetoyê Zêdo yên ji bo Zarokan. <i>Artuklu Kurdology</i> (18). 65-82 DOI: 10.35859/artuklukurdology.1572904.
Dîroka Şandinê Submission Date Geliş tarihi	24.09.2024
Dîroka Qebûlê Acceptance Date Kabul Tarihi	23.12.2024
Dîroka Weşandinê Publication Date Yayın tarihi	30.01.2025
Cureyê Gotarê Article Type Makale Türü	Gotara vekolinê Research article Araştırma makalesi
Hakemî Peer-Review Hakemlik	Cot Nenas – Du ji derve Double anonymized - Two External Çift Taraflı Kör Hakemlik – İki hakem
Beyana Etîk Ethical Statement Etik Beyanı	Hatîye beyankirin ku di pêkanîn û nivîsîna vê xebatê de hemû rêzîkên zanîstî û etîk hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî têkûz hatine referanskirin <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i> Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulduğu beyan edilir.
Kontrola İntihalê Plagiarism Checks Benzerlik Kontrolü	Belê – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i> Evet – iThenticate
Nakokiyên Berjewendiyên Conflicts of Interest Çıkar Çatışması	Di gotarê de di navbera nivîskar û ti aliyên din nakokîya berjewendîyê tune ye. <i>There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.</i> Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Alîkarîya Darayî Grant Support Maddi Destek	Nivîskar beyan dike ku wî ji bo vê vekolinê ti fonên derveyî wernegirtine. <i>The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.</i> Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul etmektedirler.
Mafê Telifê & Destûr Copyright & License Telif Hakkı & Lisanslama	Nivîskar li jêr lîsansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin. <i>Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</i> Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.
	Ev gotar ji teza lîsansa bilind ya bi navê <i>Li gor Pîvanên Edebîyata Zarokan Nirxandina Çîrokên Zarokan yên Kurmancîya Bakur</i> hatiye wergirtin û amadekirin ku tez li Zanîngeha Mardin Artukluyê li Enstîtuya Zimanên Zindî bi şêwirmendîya Doç. Dr. Kenan Subaşı hatiye amadekirin û parastin.

KURTE

Zarok, kesayetek e ku ji hêla raman û nerînê ve ji mezinan cuda ye. Cudabûna zarokan di qonaxa bi navê zarokatîyê de bi awayekî zelal tê dîtin. Pêhesîna xwemalîbûna zarokan û pêşxistina vê xwemalîbûnê pêwîstiya herî giring ya vê qonaxê ye. Zarokên ku di vê qonaxê de bîr ferqkirin, divê ji hêla mezinan ve eleqeyêke taybet û piştgiriyê bibînin. Ev piştgirî wê bibe alîkar ku zarok hem di dema zarokatîyê û hem jî dema mezinatîyê de aram û serkeftî bibin. Di vê kontekstê de edebiyata zarokan, yek ji qadên herî sereke ye ku di hêla ramanê de sîdê dide zarokan. Berhemên ku rastî û îzafiyeta zarokan bi awayekî serkeftî di wan de hatine bikaranîn, ji bo xwînerên piçûk giring in. Di vê xebatê de çar pirtûkên çîrokên zarokan û çîroknûsîya Çetoyê Zêdo ku yek ji nivîskarê edebiyata zarokan e; ji hêla ziman, naverok, ramanê ve di çarçoveya krîterên edebiyata zarokan de hatine nirxandin. Bandora berheman ya li ser zarokan ji hêla nivîsaran ya giştî û helwesta wan di rexneyê de tîr şîrovekirin.

Peyvên Sereke: Zarok, edebiyata zarokan, kurdî, çîrokên zarokan, Çetoyê Zêdo.

ÖZ

Çocuk, düşünce ve bakış açısıyla yetişkinden ayrılan bir bireydir. Çocukluk, çocuk farklılığın belirgin olarak gözlemlendiği dönemin adıdır. Çocuğun özgünlüğünün fark edilmesi ve bu özgünlüğün geliştirilmesi, çocukluk dönemi için oldukça gereklidir. Bu dönemde potansiyeli fark edilen çocuğa özel bir ilgi göstermeli ve çocuk desteklenmelidir. Bu destekleme hem çocuklukta, hem de yetişkinlikte çocuğun mutlu ve başarılı bir birey olmasına katkı sunabilir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı, çocuğa düşünsel katkı sunabilecek alanların başında gelir. Çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliğinin yansıtılabildiği çocuk edebiyatı ürünleri, çocuk okurlar için önem arz ederler. Bu çalışmada Kürt çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Çetoyê Zêdo'nun çocuk edebiyatı yazarlığı ve çocuklar için yazılmış dört öykü kitabı dil, içerik ve düşünsel yönleriyle çocuk edebiyatı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Değerlendirmede ürünlerin çocuklar üzerindeki etkileri, metnin genel eğilimi ve bütüncül yönü yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuk edebiyatı, Kürtçe, çocuk öyküleri, Çetoyê Zêdo.

ABSTRACT

Child, become different with his thought and perspective from adult. Childhood is the name of the period which you can observed differences of child clearly. Noticed the genuine of child and improve this genuine is the most necessary of this period. The child who is become noticed in this period by adult should show an private interest to this child and adults should support the child. This support can provided a happy and succesful child and olsa later when he/she become an adult give him/her the same skills. In this context children literature, one of the firstly area to give children intellectual contribute. The writing of child which reflected the reality and relativism of child has an important stage for child. At this study, one of the Kurdish children's literature author Çetoyê Zêdo is examined from his four children story books and his authorship from tongue, content, intellectual within of children literature standard. In assessment commented the effect of writing on child, the common tendency of text and holistic way.

Keywords: Child, children's literature, Kurdish, stories of child, Çetoyê Zêdo.

Destpêk

Zarok û Edebîyata Zarokan û Pêwîstîyên Berhemên Zarokan

Zarok û zarokatî ji hêla civaknasî û psîkolojiyê ve bêjeyeke nûjen e. Agahîyên li ser zarokan di demên modern de hin bi hin zêde bûn û zarok û zarokatî hat naskirin. Kesayet, taybetî, rastî û îzafiyeta zarokan bi saya xebat û lêkolînan derkete pêş. Zarok beriya van xebat û lêkolînan ji hêla laşî ve wek kesên biçûk dihatin hesabandin û nasîn. Dema ku agahîyên li ser zarokan zêde bûn êdî zarok derketin darî çavan û xebat li ser wan hatin kirin. Şirin qonaxên zarokatîyê bi du alîyan dide nasîn:

Du qonaxên zarokatîyê hene. Ya yekem zarokatîya kevneşopî, ya duyem zarokatîya modern e. Tesewura zarokatîya modern, utopyaya herî pedagojîk ya Ronasansê ye. Li gorî Erîksonê psîko-dîroknas û herweha dîroknasê civakê; zarokatî bi tevgerê çandî derketîye holê û bi pêş ve çûye. Li gorî ramana Postman ji zarokatîya nû ew e ku cudabûna zarokatî û mezinbûnê hin bi hin kêmtir dibe. (2012, r. 12).

Guherîna têgiha zarokê, bi dema xwe re têkildar e. Bûyerên çandî û civakî bandorê li ser zarokan jî dikin û mîna tiştên din zarok û zarokatîyê jî diguherin. Şirin, bi awayekî giştî vê mijarê tîne ziman.

Di bûyerên civakî de guherînên ku tên serê mirovan, di civakê de guherînên mezintir bi xwe re tînin. Zarokatîya ku berê tenê weke temenekî dihat dîtin, piştî Ronasansê di nav civakê de bû asteke ramanî û pêleke derûnnasîyê. Vê guherînê, nêrîna li ser zarokan jî bi xwe re anî. Bi piranî jî di serdema modern de ev zarokatî geş bû û veguhezî kesayeteke serbixwe. Serbixwebûna edebiyata zarokan naveroka berhemên jî nûjen kir. Mijarên ji bo zarokan bi nirx û pirs-girêkan wan di naverokê de cih girt. Guherîna edebiyata zarokan ya di bin bandora Ronasansê de ji mijar, leheng, nêrîn, naverok û zimanê berhemên zarokan re astên nûjen ava kir. Di Ronasansê de ji ber ku têgiha zarokê guherî, amûrên edebiyata zarokan jî guherî.

Naverok, armanc û afirandina pirtûkên zarokan xwedî taybetmendîyan e û ev taybetmendî di nivîsandin û amadekirina berhemên zarokan de divê li ber çavan bên girtin. Têgiha edebiyata zarokan kêmtir zêde xwedî çarçoveyekê ye. Sînorên vê têgihê carinan ji hin hêlan ve xwedî cudahiyan be jî, bi hin unsûran hatiye girêdan û Dilidüzgûn vê wiha tîne ziman:

Edebîyata zarokan ji serdema berî dibistanê heta serdema kamilbûnê dewam dike. Bi gotineke di pirtûkeke ku armanca wê gihaştina girseyeke temenên wan di navbera 4-12an de be û ji hêla nivîskî û ramanî ve ji van kesan re guncav be, mirov dikare bêje ku ev pirtûk pirtûka edebîyata zarokan e. Pirtûkeke ku armanca wê ev kom be, divê ji hêla fêmkirin, ziman, îmaj û pêwendiyên perwerdeyê ve zarokên van deman li ber çavan bigire. (2007, r. 18, 88).

Her temeneke zarokatîyê xwedîyê taybetmendîyên xwe ye. Ji ber vê sedemê, pirtûkên ku ji bo van serdeman tên amadekirin divê van taybetmendîyên qada edebiyata zarokan bişopînin û ji hêla naverok, ziman, leheng, honak û derûniyê ve têkûz bin. Aliyekî kêmtir, ji bo zarokan kêmasîyê derdixê holê û ji nêrîna zarokatîyê re dibe pirs-girêk.

Naverokeke balkêş û herikbar ji bo zarokan sedemeke xwendinê ye. Bingeha vê ji kesayeta zarokan tê. Zarok jî bi piranî di temenên biçûk de der û dora xwe kifş dikin û her bûyera ku diqewime bi baldariyê mezîniyê dişopînin. Nivîskarên ku ji bo zarokan dinivîsin dema ku naveroka berhemên xwe ava dikin heke bikaribin di vê astê de ava bikin, mimkûn e ku berhemên wan ji hêla zarokan ve pir bên xwendin.

Perwerdekirina zarokan, bi salan e yek ji mijarên herî sereke ye. Şert û mercên diguherin, pêwîstîya guherînê ya naverok û şewazê ya perwerdeya zarokan jî bi xwe ra tîne. Meral wiha balê dikişîne ser perwerdekirin û bandora wê ya li ser zarokan:

Nîvendên di jîyanê de bi pîralî û pirhejmar in. Ji bo haydarbûn û watedarkirina wan nîvandan divê zarok bi vê hişmendî û şewazê bîn perwerdekirin. Ji ber ku ancax zarokê bi vî alî ve bê perwerdekirin dikare vê pîralîbûnê bibîne û peyamên li der û dora xwe fêmkirî û bersivên di cih de bide (2016, r. 54).

Perwerdeyê baş dikare zarokan ji gelek alîyan ve geş bike û taybetmendiyên wan xurt bike. Bêguman perwerdeya ku hêza xwe ji edebiyata zarokan digire, zarokan ji hêla raman û ziman ve bêhtir bi pêş ve dibe.

Zarok û zarokatî bi yek pênaseyê nikarin bîn naskirin. Zarok û zarokatî ji çand, dîrok, têkilîya civakî û heta carinan ji kesayeta zarokê bi xwe jî cudahiyan derdixin holê. Carinan kesayeta zarokan bi rêyê serbixwe ve diçe û zarok ji hêlên cuda ve xwe diafirîne. Di vê astê de edebîyata zarokan divê taybetmendiyên zarokan li ber çavan bigire. Razber û şênberîya, aliyên pêwîst û peywendîya ku zarok tê de ye ji bo naverok, ziman û afirandina lehengên berhemên zarokan nîşaneyên sereke ne.

Taybetmendîya edebîyata zarokan bi naskirina zarokan ve têkildar e. Armanc divê di serî de bê zelalkirin û pêvajoya xwendinê piştî vê astê dest pê bike. Di dawiyê de çî tê xwestin û çî guherîn divê çêbe, piştî ku ev armanc hat zelalkirin êdî pêvajoya xwendinê ji bo zarokan dikare dest pê bike. Pêvajoya ku hat zelalkirin, rêya helwesta pirtûkên zarokan jî diyar dike. Heartling bi awayekî zelal pêwîstîya berhemên edebîyata zarokan tîne ziman û nivîsîna pirtûkên serkeftî yên ji bo zarokan bi du şertan ve girê dide:

Şertê yekem, divê pirtûk ji hêla zarokan ve bê fêmkirin û zimanê wê poetîk bimîne; şertê duyem jî, her çiqas zehmet be jî, divê pirtûk ji zarokan re bibêje ku bê ka mirov çawa bi hev re dijîn û ji bo hevdu dikarin çî bikin. Heartling dibêje ez ji pirtûkên ku jîyanê xweş didin xuyakirin bêhtir, li pirtûkên piçûk yên utopyaya civakî digirim (Şirin, 2000, r. 56).

Bi tena serê xwe naverok an jî ziman ne bes e. Her du divê heta astekê serkeftî bin. Bingeha pirtûkên zarokan yek jê jî divê ev be ku zarokan ji hêla civakî ve amade bike û pêkanîyên wan derxe holê. Di vê rewşê de divê zimanekî estetîk, naverokeke xurt û hevokên herikbar nîşanî zarokan bê dayîn. Leheng û mijarên ku di hişê zarokan de neyên qebûlkirin nikarin serkeftinê bi dest bixin. Herwiha bingeha edebîyata zarokan divê li ser erênîyê jî ava bibe. Her çiqas mijar û bûyerên xetere dikarin bîn bikaranîn jî, di encamê de divê zarok bi hêvî bimînin û bandora xerab û xerabîyê ji ser xwe biavêjin. Bi naverokên li ser başîyê û tevgerên afirîner zarok dikarin ji xwe re ramanên baş biafirînin.

Qada edebîyata zarokan hin bi hin xwe kifş kirîye ku ev bêguman ji naskirina zarokan tê. Qada ku zarok nas kir; naverok, ziman û mijarên xwe jî li gor zarokan saz dike. Yalçın û Aytaş vê mijarê wisa şirove dikin:

Di demên berê de têgehên weke “edebîyata zarokan” an jî “edebîyata zarokatîyê” zêde bal nedikişand. Bi piranî beşên ku bala zarokan dikişandin ji berhemên mezinan dihatin hilbijartin û ev rewş wek başîyekê dihatê dîtin. Di wan beşan de bi piranî giranî didan fêrkirinê (2011, r. 14).

Lukens jî ramanên xwe bi vî şiklî tîne ziman: Di edebîyata zarokan de honak ne weke yên demên berê ne. Honak di demên berê de bi awayekî hêsan û bi rêya mijarên sade dihat sazkirin lê neha bûyerên girift, cihên cuda, lehengên guherbar û peyamên nehînkê di nav honakan de hene (2018, r. 24).

Berî her tiştî nêrîna li ser edebîyata zarokan bi demê re hatîye guhertin. Fikra ku edebîyata zarokan karekî zarokatîyê ye êdî ji holê rabûye. Edebîyata zarokan ji gelek hêlan ve pisporîyê dixwaze û naverok divê bi awayekî zanistî bîn nivîsandin. Asta derûnî û zimanê zarokan divê li ber çavan be ku berhem sûdê bide zarokan û wan ji bo jîyana derveyî amade bike. Herweha taybetmendiyên wan xurt bike.

Zimanê berhemên zarokan yek ji xalên herî giring e. Zimanê di edebîyata zarokan de tê bikaranîn ne zimanê mîna edebîyata gelemperî ye. Zimanê berhemên zarokan divê di asta zarokan ya zimanî û ramanî de be. Divê hevok û bêje di asta zarokan de bîn afirandin û berhem di van çarçoveyan de bîn sazkin. Taybetmendiyên zarokan van pêwîstiyên jî bi xwe re tîne. Lukens jî balê dikşîne ser vê mijarê û der barê mijara divê ziman çawa be de wiha dibêje:

Di demekê de dihat gotin ku pirtûkên bi vegêrê yekem tînan nivîsandin ji hêla zarokên piçûk ve xwedî pirsgirêk in; ji ber ku zarok di şopandina honakê de astengiyê dikşînin, lê di demên nêzik de ev hat guhertin û di gelek berhemên de êdî ev rêbaz (vegêrê yekem) tê bikaranîn. Di van çîrokên de divê rê vebe ku dengê vegêrên ciwan ji aliyên zarokan ve hêsantir bîn fêmkirin. Ev çîrok divê bi piranî li cihên nasyar derbas bibin û zarok bi lehengan re bikarin têkilîyê ava bikin (2018, r. 198).

Afirandina lehengên edebîyata zarokan bi temen û asta psikolojîya zarokan ve girêdayî ye. Armanca giştî ya pirtûka zarokan, sînorên taybetmendiyên lehengên qadê jî diyar dike. Karakter, tevger û gotinên lehengên berhemên rasterast li ser zarokan bandorê dikin, ji ber vê yekê divê leheng bi hişmendî bîn afirandin. Yek ji amûrên pirtûkan jî leheng in û leheng di pirtûkên qada edebîyata zarokan de xwedî hesasiyeteke ne. Nivîskar divê bi zarokan bide xuyakirin ku leheng ji der û dora xwe hêzê distîne û di nav rewşê de diguhere. Sever jî balê dikşîne ser vê mijarê: “Serkeftina honaka nivîskar bi danîşandina guhertina lehengan ve girêdayî ye. Lehengên ku piştî gelek bûyeran naguherin yan jî xwedî guhertineke bêbingeh in di nêrîna zarokan de cih nagirin” (2013, r. 130).

Pirtûk her çiqas tişteki honakî be jî divê taybetmendiyên jîyanê jî di xwe de bihewîne. Tiştên ku tevger û çûn û hatin tê de hebin bêhtir bala zarokan dikşînin. Heman tişt jî bo lehengan e jî. Lehengên ku bi tevger in û bi saya naverokê tînan guhertin ji bo balkişandîna guncavtîr in. Bûyerên li der û dora zarokan diqewimin jî bi tevger û guherbar in.

Zarok çanda rexnekirinê dikare ji pirtûkên serkeftî hilbigire. Dema ku pirtûk xwedî alîyekî rexneyî û pîralî be, zarok dikare jî vê sûdê bigire. Ji bilî lehengan çanda rexnekirinê jî ji bo zarokan giring e ku zarok dikarin vê çandê ji pirtûkên serkeftî hîn bibin. Subaşi tîne ziman ku endîşeya yekem a otorîteriyê perwerdekirina zarokan e û wiha dibêje: “Xetereya mezin jî bêyî ku bi awayekî rexneyî bifikire, xwînerê her tiştê ku dixwîne weke rastiyê qebûl bike û li gorî wê hereket bike ku ev jî bi temamî hizra afirîner û rexneyê dikuje û teqlîdê ava dike” (2021, r. 226).

Zarok, xwedî hiş û aqlê afirîner in. Hestên nû, bûyerên nû, nêrînen nû ji bo zarokan tiştên sereke û pêwîst in. Zarok, jîyana xwe li ser van tiştan ava dikin û kesayeta xwe diafirînin. Lê gava ku nivîskar li dijî van taybetmendiyên alî bigire û naverokê bi awayekî “mezînatî” biafirîne, berhema xwe ji rastî û îzafiyeta zarokan dûr dixê. Zarok, berê xwe didin aliyên nûjen û zindî, ne yên rasterast ji jîyanê û şîretkar.

Çîroknivîsîya Zarokan di Kurmancîya Bakur de

Rewşa çîrokên edebîyata zarokan ya bakur, bêguman bi pêvajoyên siyasî, civakî û perwerdehiyê ve girêdayî ye. Alozi û guherînen pîralî û bêçareserî, aqûbeta kurmancîya bakur jî bi xwe re dorpêç kirîye. Ligel vê rewşa giran xebatên bo çîroknivîsîya kurmancîya bakur, hin xebatên sereke hatine kirin. Destpêka vê qadê ya yekemîn li derveyî bakur e. Kesên mîna Mîr Bedirxan, Cegerxwîn, Osman Sebrî û Zinarê Xamo li derveyî bakur, fêl û çîrokên kurdî yên ji bo zarokan nivîsandine û çapkirine. Dema ku li bakur şert û mercên li ser kurdî ewle dibin, hem rêjeya nivîskaran û hem jî ya berhemên zarokan

zêde dibe.

Xebatên nivîskî yên li ser edebîyata zarokan ya kurdî, di salên ewil de gavên biçûk in, lê paşê ev gav her ku diçin mezin dibin. Mînak berhema Cegerxwîn a bi navê “Cîm û Gulperî” (1947) ya ku ji bo keç û xortan wek diyarî hatiye nivîsandin berhemeke balkêş e ku Tosun wiha dibêje;

Cîm û Gulperî bi hevoka “çîroka min ji we re xweş” ve qedîya ye jî, ji bo edebîyata zarokan a kurdî dikare wek nimuneyek bê nîşandan. Koma Karên Çandî ya Enstituya Kurdî ya Parisê destnîşan dike ku Cegerxwîn ev pirtûk di sala 1948an de çap kirîye, lê ji ber ku ev pirtûk êdî dest nakeve, wan di sala 1978an de li Berlînê ji nû ve çapkirine (2018, r. 149)

Berhema Cîm û Gulperî her çiqas bo keç û xortên kurd mîna diyarîyek bê danasîn jî ev berhem ji naverokê û pêwîstiyên din ve ne ji bo zarokan e. Armanca nivîskar ev e ku hişmendîyekê çêbike û kurdî geş bike. Kovara Hawarê ya ku xwedî naverokeke pir dewlemend e, ji aliyê edebîyata zarokan ve jî xwedî hin nirxan e ku Tosunê mijarên edebiyata zarokan a di kovarê de wiha destnîşan kiriye:

Fablên Osman Sebrî hinek di kovara Ronahîyê de hatine weşandin. Wek mînak di hejmara 5emîn de “Çîroka Dîk û Rovî”, di hejmara 6an de “Şêr û Kêvroşk”, di hejmara 7an de “Daweta Kêzê”, di hejmara 8an de “Mih û Şêr û Gur” di hejmara 9an de “Ker û Heft Gur”, di hejmara 12an de “Gurê Pîr”, di hejmara 13an de “Kerê Dengbêj” hatine weşandin. Ji bilî Osman Sebrî, hin nivîskar û helbestvanên din jî di kovara Hawarê de ji bo zarokan helbest, çîrok û fabl nivîsandine. Wek mînak, Mihemed Emîn Botî fableke bi navê “Çûk û Fil” di kovara Hawarê de nivîsandîye. Celadet Bedirxan kitêba Bryan Guinness ya bi navê “Conî û Cimêma” ya ku ji çîrokên zarokan pêk tê, ji frensî wergerandîye kurdî (1943). Bedirxan di hejmara 20an a Ronahîyê de behsa vê kitêbê dike û dibêje xwendevan dikarin ji Kitêbxana Hawarê vê kitêbê peyda bikin (2018, r. 149).

Kovara Hawar û Ronahî, di kurdî de gavake binirx avêtîye û zimanê kurdî ji gelek hêlan ve pêş xistîye. Nivîskarên mîna Celadet Bedirxan, Kamiran Bedirxan û Osman Sebrî di van kovaran de ji bo edebîyata zarokan berhemên sereke afirandine û ji şopînerên xwe re rêyek vekirine. Sal bi sal qada edebîyata zarokan ji hêla kesên eleqedar û berhemên ku tînan afirandin ve xwe pêşve dibe û ev qad geş dibe. Tosun nivîskarên ku di vê qadê de li bakur ked û berhem dane wiha rêz dike;

Di salên dawî de jî (2014) antolojîyeke çîrokan a bi navê “Hebû Tûnebû Antolojîya Çîrokên Zarokan” ya Zinarê Xamo ji hêla Weşanxaneya Rûpelê ve hatiye weşandin. Zinarê Xamo, Murad Ciwan, Mahmûd Lewendî, Mahmut Baksî, Kemal Burkay, Haluk Öztürk, Firat Cewerî, Mehmet Emîn Bozaslan ên ku li Tirkîyeyê koçî Swêdê kirine û li wir cih bûne ji bo zarokan helbest, fabl, çîrok û pirtûk nivîsandine. Van rewşenbîran ji bilî berhemnivîsandinê, wergerê, kovar derxistine û pirtûkên ku di dibistanan de zimanê kurdî hînî zarokan dikin, amade kirine. (2018, r. 149).

Serdema yekem ekola Hawarê ye, serdema duyem jî ekola kesên li dîyaspora ye. Ev navên qala wan tê kirin, dikarin wek nivîskarên serdema duyem bînan nirxandin. Xebatên van kesan her çiqas carinan dûrî asta zarokan bin jî, ji hêla ziman û pêşxistina edebiyata zarokan ya kurdî ve roleke giring dilîzin. Piştî serdema duyem, di salên dawî de jî xebatên li ser edebiyata zarokan ya kurdî kesên ku berheman diafirînin zêde dibin. Tosun van navaan wiha bi rêz dike:

Xwedîyê Weşanxaneya Hîvayê Mem Bawer di hevpeyvîneke xwe de navê van nivîskaran wiha rêz dike: “Bêrî Bihar, Îsmail Dîndar, Yağob Tilermenî, Mîran Janbar, Berfîn Ayşe Öğüt, Mahmûd Nêşite, Mûrad Dildar, Şukran Çaçan, Hasîp Yanîç, Ferîdûn Bîrgul, Seyhan Karakoç, Berfîn Îde Demîral, Yasemîn Elban, Amed Tîgrîs, Mahmûd Lewendî, Kerem Tekoglu, Janya Acar, Amed Gernas, Jîr Dilovan, Yunis Bahram, Yehya Elewîferd, Konê Reş, Aynur Özbay, Benûşe Elewîferd, Rustem Felat, Roza Metîna, Hîva Yüce ve Mem Bawer (2018, r. 150).

Gavên bo vê qadê hatine avêtin, ji şopînerên qadê re prototîpên xwe ava kirine. Hejmara

kesan û berheman girêdayî şertan zêde dibe. Qada edebîyata zarokan bi zêdebûna xwendekaran wê geştir bibe. Ji bo ku nirx û kûrbûna qadê zêde bibe divê astengiyên li ser ziman rabin. Çetoyê Zêdo jî nivîskarekî ji bakur e, mijara vê lêkolînê jî çar çîrokên wî ne ku em ê behsa wan bikin.

1. Çetoyê Zêdo¹ û Çîroknivîsiya Wî ya ji bo Zarokan

Çetoyê Zêdo¹, yek ji nivîskarên edebiyata zarokan ê bakur e û bi piranî çîrokan dinivîse. Armanca vê lêkolînê jî ev e ku berhemên nivîskar ên ji bo zarokan hatine nivîsîn bîn nirxandin û li ser wan şirove bîn kirin. Çetoyê Zêdo, di vê gotarê de bi çar çîrokan cih digire. Zêdo, di çîrokên xwe de xwedî zimanekî ironîk û herikbar e. Mijarên mîna azadî, hevaltî, wêrebûn, xweza, pîrsgirêkên di demên zarokatîyê de di çîrokên xwe de bi kar tîne. Zêdo pêwîstiyên qada edebîyata zarokan di hevpeyvîna xwe de wiha tîne ziman:

Nivîskar divê pîvanan bizane, lê dîsa jî divê xwe bi pîvanên mekanîk ve girê nede. Bi giştî divê xwedî poetikayê xwerû û bi estetîkekê ve girêdayî be. Hay ji xwe û zarok û ziman û civaka xwe hebe... Nivîskar bizane ji kê re, kîjan temenî re an xwe li kê û çawa digire û dinivîse. Bijartina mijar û vegotina çîrokê, ziman û şêweyê fambar û balkêş, baldarîya pedagojîyê... (2024).

Ziman û ramanên zarokan di qonaxa zarokatîyê de xwedî alîyekî serbixwe ne. Ziman û honaka edebîyata zarokan divê van serbixweyîyan rast bibîne û bibihîze. Amûrên ku jî jîyan û nêzî jîyanê hatin bidestxistin, bi zimanekî estetîk û di nav çarçoveya rastî û îzafiyeta zarokan de tê bikaranîn. Temen û taybetmendiyên zarokan jî xalên sereke ne ku nivîskar di nivîsandina berhemê de divê vê li ber çavan bigire. Zêdo, bîngeha nivîskarîya xwe wiha tîne ziman:

Ez zarok bûm, pişt re bûm mezinekî di nav zarokan de. Weke mamoste 20 sal, weke bav pênc sal, weke lêgerîna zarokîya xwe min jî weke gelek kesên ji bo zarokîya xwe li kurmancî û hunerê girtîye, nizanîm ev jî min çiqasî dixê nav zarokîyê... Dixwînim û carinan ji min bê dinivîsim (2024).

Nivîskarîya edebîyata zarokan amûr, naverok û zimanê xwe dikare ji hûrgilîyên dema zarokatîyê û tecrubeyên dema mezinatîyê bigire. Jîyana rastî, bi rêbazên nivîsê û zimanekî guncan dikare ji bo edebîyata zarokan bibe naverokên serkeftî. Serpêhatiyên zarokatîyê yên derûnî, civakî û kesayetî nimûneyên binirx didin qada edebîyata zarokan. Guherîna asta edebîyata zarokan li gor Zêdo wiha ye:

Zarokîya îro û ya do çû carî ne weke hev in. Di vê serdeya mê de her tişt bi lez û bez diguhere, edebîyat jî ji sînorê xwe yê berê ber bi digîtalbûne ve diçe. Lê berhem her çî be "lîstîk" ew ê her bi zarokan re hebe, çî weke dîtbarî çî weke berê bi nivîskî... Mirov nikare "wêjeya buhurî" li ser zarokan ferz bike. Weke mezinekî mirov dikare li ser geşedan û bîrbirina zarokan, wan bi berhemên "resen û baldar"ê binase ew ê bikêrhatî be (2024).

1 Di hevpeyvîna me ya bi Çetoyê Zêdo re wî xwe bi vî şiklî da nasîn: Çetoyê Zêdo (Çetin Erol) di sala 1981ê de li Mêrdînê ji dayik bû. Di 2004an de, Zanîngeha Wanê beşa Mamostetîya Zimanê Tirkî û di 2012an de Zanîngeha Stenbolê beşa Dramatûrjîyê qedand. Wekî dramatûrg di ÎBŞT û di hin şanoyên Kurdî de xebitî. Derhênerîya şanoyên "Şengê û Pengê" û "Bêlome" û "Zargotin"ê kir. Berhemên wî yên ku heta neha çap bûne: Şengê û Pengê (Şanoname, Weşanên Filîto, 2014) Siltanê Filan (Şanoname, Weşanên Şaredarîya Amedê, 2015). Ji Soranî, romana Ferhad Pîrbal, 7 Wênay Rûtî Jinî Cenabî Wezîr adapteyî kurmancî kir. (Avesta, 2014). Bi Yavuz Akkuzu re Dîroka Şanoya Kurmancî (Peywend, 2015) û Kürt Tiyatro Tarihi (Evrensel, 2016) amade kir. Ji nav weşanên Nûbiharê "Daweta Noko û Nîskê", "Du Legleg Zozan û Gernas" (2019), "Ejderhayê Tirsonêk", "Gurê Kubar" (2021), "Şêrê Bitenê", "Çûkê Bilûrvan", "Du Çîrok û Nameyek" (2024) hatin çapkirin (Zêdo, 2024).

Dînamîkên jîyanê, naverok û şeweya edebîyatê diguherîne. Bi taybetî jî edebîyata zarokan ji qadên din bi payeke bêtir vê guherîna dijîn. Ev, ji taybetmendîbûna zarokan tê. Zarok ji bûyer û guherînan der û dora xwe karakterên bêhtir hesas in. Di demên modern de guherînan di perwerde, teknoloji û civakê de rasterast li ser jîyana zarokan bandor kirîye. Ji ber van sedeman, afirandina berhemên zarokan divê van guherînan li ber çavan bigire.

“What is the use of a book without pictures or conversations?” Camêr Lewis Carroll vê pirsê 150 sal berê bi ‘Alice’ dide” gotin: Pirtûkeke bêyî wêne û diyalogan bi kêrî çî tê?” (Zêdo, 2024). Mijar û bûyerên di edebîyata zarokan de her çiqas balkêş bin jî, şewê û amûrên din yê di berhemê de carinan karên giring digirin ser milên xwe. Li gorî temenê xwîneran wêne û herikandina ziman, bala li ser berhemê diguherîne. Nivîsên bi diyalog çalakîya di naveroka berhemê de xurt dike û ev derfetê dide ku zarok bi kêfxweşi nivîsan bixwînin. Zêdo, kistasa nirxa berhemên zarokan bi rexneya zarokan ve girê dide û wiha dibêje:

Zarok rexnegirên herî bêqûsûr in, ew bêyî hesabekê li ser mijarekê an bûyerekê çî hîs bikin wê yekê dibêjin. Loma divê zarok bibêjin ka çiqasî ji wê berhemê hez kirine an na? Çî hîskirine, çawa dîtine, çawa nirxandine... Em weke mezinan çî didin wan, ew çî hîs dikin. Xulase ew ê di kurmançî de ew ê kêmîr bin (2024).

Nêrîna nivîskar, nêrîna bi çavên zarokan e. Zarok li hemberî naveroka berhemên hest û ramanên xwe bi awayekî bêsansur dikarin ji derve re bibêjin. Mezin divê vê derfetê bidine zarokan da ku xwînerên binirx û rexneyên xurt di qada xwendinê de derkevin. Zarok ji ber temenê xwe dikarin azad û bêsinor bifikirin. Heke mirov bixwaze serkeftîbûna berhemên edebîyata zarokan fêhm bike, divê çav bide wan ku krîter zarok in an na. Divê ev, di çarçoveya pîvanên edebîyata zarokan de bê nirxandin.

2. Nirxandina Çîrokên

Di gotarê de analîza belgeyî ji rêbazên lêkolîna wesfî hatîye bikaranîn. Di pêvajoya amadekirina vê gotarê de pirtûk, gotar û xebatên akademîk yê di qada edebîyata zarokan de bi awayekî berfireh hatin lêkolînkirin û xwendin. Piştê berhemên ku hatine hilbijartin bi pîvanên edebîyata zarokan a ku diyarkirî hatine analîzkirin. Me nirxandina bêje û dirêjahîya hevokên çîrokên Çetoyê Zêdo, li gorî rêbaza Wezaretê Perwerdeyê ya Tirkîyeyê û li gorî formulasyona Dale-Chall pêk anî. Formulasyona Dale-Chall nivîsan li gorî bêjeyên nenasyar û dirêjahîya hevokan ji hêla hejmara bêjeyên di hevokan de analîz dike. Bi tena serê xwe ev analîz agahîyeke berfireh nade. Agahîyên bîn bidestxistin ji hêla guncavbûna zimanê nivîsê ve agahîyan dide. Ji ber vê sedemê dema ku analîz bîn kirin divê rêjeyên din jî bîn bikaranîn. Yek jî pîvanên dirêjahîya hevokan hejmara bêjeyên di hevokê de ne:

Li gorî pîvanên lêkolîn û nirxandina pirtûkan ya Lijneya Talîm û Terbîyeyê ya wezaretê me dirêjahîya hevokan nirxand ku divê di pola yekem a dibistana seretayî de hevokek herî zêde 6-7 peyv, di pola duyem de 8-9 peyv, di pola sêyem de 10 peyv, di pola çarem de 12 peyv, di pola pêncem de jî 14 peyv be (Güleryüz, 2013, r. 269).

Di edebîyata zarokan de peyvên di berhemên de divê bi awayekî hişmendî bîn bikaranîn. Xwînerên piçûk dema ku berhem xwendin divê aloziyên ji hêla peyvên ve nekişînin. Peyv, divê li gorî asta zarokan bin. Pîvanên din yê ji hêla zimên vê rêjeya peyvên nenasyar ev in:

Li gorî formûla Dale – Chall, sed peyvên pêşî yê nivîsê tê wergirtin û tê de hejmara hevokan û peyvên zehmet û nenasyar (peyvên ku bo zarokan di asteke jor de bin) têne kifşkirin. Dirêjahîya hevokê wiha tê kifşkirin: Hejmara peyvên li hejmara hevokan tê parvekirin û paşê encam tê diyarkirin. Rêjeya peyvên nenasyar jî wiha tê kifşkirin: hejmara peyvên nenasyar li hejmara peyvên mayînan tê par kirin û paşê bi 100î tê carkirin. Encam çî be, rêje ew e (Çetinkaya, 2010, r. 57).

Aydın MERAL

Li Gor Pîvanên Edebîyata Zarokan Nirxandina Çîrokên Çetoyê Zêdo yên ji bo Zarokan

Çîrokên ku xebat li ser wan tê kirin ji hêla vegêr, leheng, zincîra rûdanê, dem û mekan, rastî û îzafiyeta zarokan ve dê bîn rexnekirin. Alozi, naverok, peyam û ramanên di çîrokan de bi rêbazên edebîyata zarokan ve di bin çend sernavan de hatin tesnîfkirin û rexne dê li gor van pîvanan bîn analîzkirin.

Analîzkirina ji hêla ji ziman ve bi rêya pîvana Dale-Chall pêk tê. Bi saya vê rêjeya nenasyariyê dikare bê tasnîfkirin û astên bêjeyan bîn zelalkirin.

Di vê çarçoveyê de, astên peyvên nenasyar hatine tasnîfkirin. Ev rêje nîşan didin ku di kîjan temenî de zarok dikarin di kîjan rêjeyê de ji naverokê bêyî pirsgirêk fêhm bikin.

Rêjeya Peyvên Nenasyar di Xwendinê de	Asta Xwendinê	Asta Perwerdeyê	Temen
4,9	Asta 1em	Dibistana Seretayî	5-10 Salî
	Asta 2yem		
	Asta 3yem		
	Asta 4em		
5,0-5,9	Asta 5em	Dibistana Navîn û Amadehîyê	10-12 Salî
	Asta 6em		
6,0-6,9	Asta 7em		12-14 Salî
	Asta 8em		
7,0-7,9	Asta 9em	Lîse	14-16 Salî
	Asta 10em		
8,0-8,9	Asta 11em	Zanîngeh	16-18 Salî
	Asta 12em		
9,0-9,9	Asta 13em	Piştî Zanîngehê	18-22 Salî
	Asta 14em		
10+	Asta 15em û jortir		22+

2.1. Gurê Kubar

2.1.1. Kurteya Çîrokê

Gurê Kubar/Gurgîn, gurek e. Dema ku kesek çêliyeke wî di nav berfê de dibîne, wî rizgar dike û paşê wî radestî hevalekî xwe yê beytar dike ku wî baş bike. Beytar piştî tedawîyan Gurgîn wî radestî şaredarîyê dike da ku gur berdîn xwezayê. Lê şaredarî gur radestî baxçeyê ajalan dike. Gurê çêlik li ber destên mirovan mezin dibe. Gur, her çiqas di nav şertên xweş de be jî, ji fikra azadîyê haydar e û dest bi planên revê dike. Rojekê gur ji baxçeyê ajalan ên ku tê de ye dişînin baxçeyekî din. Di rê de qefesa wî ji maşînê dikeve û Gurgîn rizgar dibe. Gurgîn pir birçî ye û dixwaze zikê xwe têr bike. Ji bo taştê diçe ba beranekî, ji bo firavîne diçe ba hespekî û ji bo şîvê jî diçe ba çêlekekê. Bi wan her sê ajalan re bûyerên balkeş tînen serê Gurgîn û di dawîyê de hin ramanan ji wan bûyeran derdixe û diçe ba koma guran.

2.1.2. Pîvera Dirêjahîya Hevokan

Hejmara Peyvan (a)/Hejmara Hevokan (b): $(a)/(b) = 100/12 = 8,33$

Çîrok li gorî dirêjbûna hevokan ji bo xwînerên temenê wan 8 û yê ji vê mezintir guncan e. Zarokên di van temenan de dikarin bi awayekî hêsan hevokên vê çîrokê bixwînin.

2.1.3. Pîvera Peyvên Nenasyar

[Hejmara Peyvên Nenasyar (a)/Hejmara Peyvên Nasyar(b)]*100 = $(1/99)*100 = 1,01$

Çîrok ji hêla bêjeyên ku hatine bikaranîn ve ji bo hemû xwînerên ku temenê wan şeş û ji vê jortir guncan e û xwîner dikarin naverokê û peyamên naverokê bi hêsanî fêhm bikin.

2.1.4. Guncanbûna Ziman û Vegotinê

Ziman û vegotina çîrokê dûrî peyamên bişîret, îmaj û wateyên veşartî ne. Nivîskar zimanekî herikbar hîlbijartîye û bi awayekî zelal honaka xwe saz kirîye. Hevokên ku dirêjahîya wan îdeal û bêjeyên nenasyar ji bo xwînerên ku temenê wan piçûk (şeş salî û jortir) derfetê dide ku çîrok bi hêsanî bê xwendin û fêmkirin. Bi saya lehengên ku ajal in –yê sereke gurekî çêlik e- monologên navxweyî, rastî û îzafiyeta zarokan bi awayekî serkeftî di ziman û vegotinê de hatîye avakirin. Naveroka zelal, fêmkirina çîrokê zêde dike.

2.1.5. Rexneya Lehengan

Leheng ji mirov û ajalan pêk tînen. Bi vî alî ve dikare bê gotin ku ev çîrok xwedî taybetmendiyên fabl û çîrvanokan e. Ev her du alî, taybetmendî û tevgerên xwe yê jîyana xwe di çîrokê de pêşkeş dikin. Armancên mirov û ajalan di naverokê de hin bi hin xwe didin xuyakirin. Her du alî jî xwedî peyameke zelal û xuyakirî ne û imajeke rastîya jîyanê didin xuyakirin. Leheng, di nav guherînan de ne û ev lebat bi awayekî serkeftî dikare baldarîya xwîneran bikişîne ser xwe. Li gorî vê çarçoveyê lehengên çîrokê serkeftî hatine afirandin û li gorî nirxên edebîyata zarokan guncan û serkeftî ne.

2.1.6. Dîyardeyên ku Hatine Bidestxistin û Rexnekirina Çîrokê

Çîrok, rastîya ajalên bindest yê di baxçeyên ajalan de dihevine. Vê pîrgirêke bi awayekî pisporî tîne ziman û xwe naxe nava naverok û vegotinê. Ev serkeftîbûn xwe di honak, ziman û vegotinê de jî dide xuyakirin û berhemê bi naverokeke rexnegir pêşkêşî xwîneran dike. Rastî û îzafiyeta zarokan xwe di nêrîn û dîmenan de dide xuyakirin û peyama xwe digihêjîne xwîneran. Vegotin û zimanê sade ji bo

hemû asta xwîneran guncanbûna xwendinê û fêmkirineke hêsan pêşkêş dike. Leheng –Gurgîn- roj bi roj sînoren jîyana xwe ferq dike û dixwaze azad bibe. Ji ber ku hin bi hin taybetmendiyên ajaltiyê fêm dike, difikire ku jîyana wî divê ne wisa be.

2.1.7. Rexneya Giştî û Babeta Çîrokê û Rastî û Îzafiyeta Zarokan di Çîrokê de

Berhemên serkeftî yê edebîyata zarokan ji bilî ziman û vegotinê, divê xwedî rastî û îzafiyetên zarokan jî bin. Ev rastî û îzafiyet, divê xwedî nêrîn û ramanên zarokan bin. Divê zarokan fêm bikin û wan bidin fêmkirin. Bi awayekî bêşîret û bêtundî divê peyama xwe bigihînin zarokan û vê jî bi zimanekî guncan saz bikin. Çîroka Gurê Kubar xwedî van taybetmendîyan e. Ziman, vegotin û mijareke giring bi awayekî pisporî tê hûnandin û pêşkêşî xwîneran dibe. Gurgîn dema ku azad dibe jîyanê hin bi hin nas dike û xwe adapteyî jîyana xwezayî dike. Gur, kesayetiya xwe nas dike û fêm dike ku divê ku ew xwe ji nû ve biafirîne. Di vê çarçoveyê de gur/leheng/Gurgîn mimkûn e ji zarokan re bibe mînak ku ew jî di jîyanê de xwe nas bikin û pirsgerêkên xwe çareser bikin.

2.2. Zozan û Gernas

2.2.1. Kurtiya Çîrokê

Zozan û Gernas, du leglegên heval in û jîyana xwe parve dikin. Her du legleg jî dema hê çêlik bûne maka wan miriye û ew bi tena serê xwe mezin bûne. Her du legleg di dema koçberîya demsalê de li rastî hev tîn û dibin heval. Hevaltîya wan dibe evîndarî. Zozan û Gernas, ji bo ku ji xwe re hêlînekê bibînin li gelek deveran digerin. Ji ber ku sar e, nikarin berê xwe bidine Serhedê, lewma li dora Heskîf, Çinar û Qerejdaxê digerin. Ji ber ku li Heskîfê bendav bilind dibe, berê xwe didin Çinarê. Gernas ji zimanê mirovan fêm dike û dibîne ku şivanekî baş heye û alîkarîyê dide leglegan. Şivan, ji wan re li ser zinarekî hêlînekê ava dike. Zozan, hêkên xwe li vir dike û çêlikên wan çêdibin. Îcar Gernas û Zozan bi malbateke aram û kêfxweş re dijîn.

2.2.2. Pîvera Dirêjahîya Hevokan

Hejmara Peyvan (a)/Hejmara Hevokan (b): $(a)/(b) = 100/11 = 9,09$

Çîrok, ji hêla dirêjbûna hevokan ve ji bo zarokên ku temenê wan di navbera neh-dehan de ne guncan e. Zarokên ji van temenan piçûktir ihtîmal heye ku carinan di şopandina hevokan de rastî pirsgerêkan bîn.

2.2.3. Pîvera Peyvên Nenasyar

[Hejmara Peyvên Nenasyar (a)/Hejmara Peyvên Nasyar (b)]*100 = $(1/99)*100 = 1,01$

Ev hejmara ji bo peyvên nenasyar ji bo xwînerên ku temenê wan şeş salî û jortir e guncanbûna çîrokê nîşan dide. Ev rewş derfetê dide xwîneran ku naverokê bi awayekî hêsan û herikbar bixwînin û jê fêm bikin.

2.2.4. Guncanbûna Ziman û Vegotinê

Ziman, li gor asta naverokê û girseya ku çîrok ji wan re tê hûnandin pir guncan û sade ye. Bêjeyên ku hatine bikaranîn bêjeyên rojane ne û nêzî jîyana zarokên xwîner in. Vegotin jî di vê hêlê de alîkarîyê dide xwendin û fêmkirinê. Îmaj, naverok, peyamên rasterast û yê veşartî bi saya vê vegotina herikbar û sade bi awayekî zelal xwe dide der.

2.2.5. Rexneya Lehengan

Leheng ji mirov û ajalan pêk tên. Çîrok taybetmendiyên fabl û çîrvanokan dihewîne. Lehengên sereke du leglegên hevalên hev in. Çîrok li gor nêrîna leglegan hatiye hûnandin. Ev ajal, çavdêrî û şiroveyên xwe ji bo mirov û xwezayê tînin ziman. Çîrok, bi saya keda van her du lehengan xwe digihîjîne mirovekî şivan û di naverokê de atmosfereke erênî tê sazîkirin. Ev taybetmendîya çîrokê bi saya vê koma lehengan tê afirandin û ev ji bo xwîneran raman û hestên erênî diafirîne. Dikare bê gotin ku ji bo edebîyata zarokan mîna keke serkeftî ye. Serkeftîbûna wê ji têkoşîna lehengan tê. Leheng, bo astengiyên jîyanê li ber xwe didin û bi serdikevin.

2.2.6. Dîyardeyên ku Hatine Bidestxistin û Rexnekirina Çîrokê

Pîştgirî, têkiliya baş ya di navbera mirov, ajal û xwezayê de peyama vê çîrokê ya sereke ye. Ev pîralîbûn bi saya vegotin û zimanê herikbar xwe bêhtir dide xuyakirin û fêmkirina çîrokê ji hêla xwendekaran ve hêsantir dibe. Xweza, mirov û ajal di jîyanê de heyberên pir giring in û nivîskar ev heyber bi honakeke serkeftî bi mijarê ve girê daye. Vegotin û naveroka bi pîştgirîyeke yekpar hatine avakirin, berhemê ji zarokan re yan jî ji xwînerên pîralî re guncan dîkin. Nihêrîn, rastî û îzafiyeta zarokan bi çavên lehengên sereke tê binyadkirin û çîrok tê asta berhemên zarokan.

2.2.7. Rexneya Giştî û Babeta Çîrokê û Rastî û Îzafiyeta Zarokan di Çîrokê de

Çîrok, ji hêla naverok û vegotinê ve xwedî astên nezi hev in. Navrok mijara pîştgirîya mirov û ajalan bi awayekî zelal dide xuyakirin û vê bi saya zimanekî hêsan li dar dixê. Her çiqas carinan hevokên dirêj hebin jî, ev rewş ji fêmkirina naverokê re pîrgirêkê dernaxe. Vegotin, pêşîya nêrîna zarokan ya li hemberî dinyaya derveyî vedike û derfetê dide ku xwînerên piçûk jî ji peyama naverokê fêm bikin. Çîrok, ji bo xwînerên piçûk ji van hêlên ku tên binavkirin ve guncan e.

2.3. Daweta Noko û Nîskê

2.3.1. Kurtiya Çîrokê

Dîk, mirîşk, qaz, werdek, çûk û gur lehengên vê çîrokê ne. Noko û Nîskê dizewicin û dawetnameyekê ji Diklan Axa (Dîk) re dişînin. Dîk û hevalên wî dema ku diçine dawetê di rê da gur pêşîya wan digire û wan daveje kîsê xwe, lê çûk direve. Çûk, alîkarîyê ji hevalên xwe yê çûk dixwaze. Çûk tên û ajalan ji destên gur rizgar dîkin. Ajal di nav kêfxweşiyê de diçine dawet û şahîyê.

2.3.2. Pîvera Dirêjahîya Hevokan

Hejmara Peyvan (a)/Hejmara Hevokan (b): $(a)/(b) = 100/11 = 9,09$

Çîrok ji hêla dirêjahîyê ve ji bo zarokên temenê wan neh-deh e guncan e. Zarokên ji van temenan piçûktir mimkûn e ku di şopandina çîrokê de zehmetiyê bikişînin.

2.3.3. Pîvera Peyvên Nenasyar

[Hejmara Peyvên Nenasyar (a)/Hejmaran Peyvên Nasyar(b)]*100 = $(3/97) = 3,09$

Çîrok, ji hêla peyvên nenasyar ve ji bo zarokên di temenê şeş salî û jortir de guncan e. Zarok, di dema xwendinê de zêde rastî peyvên nenasyar nayên û bi xwendineke herikbar dikarin çîrokê bixwînin.

2.3.4. Guncanbûna Ziman û Vegotinê

Çîrok, xwedî zimanekî sade û herikbar e. Bi taybetî zarokên neh-deh salî bi her awayî dikarin berhemê bi hêsanî bixwînin û jê fêm bikin. Ziman, naverok û peyama çîrokê bi zelalî derdixe pêş. Bi rêya dubarekirina hin beşan ji ziman bêhtir tê hezkirin û xwendin zindîtir dibe. Vegotin, li gorî dîyalektîka zarokan hatîye sazîkirin. Zimanê îronîk û nêzî zûgotinokan armonîyekê saz dike û ev ji bo zarokan erênî ye.

2.3.5. Rexneya Lehengan

Leheng ji ajalan pêk tên û bi vî awayî çîrok dikeve şeweya fablan. Ajal bi rêya kesayetkirin û axivandinê bûne karakterên çîrokê. Naverok bi rastîya xwezayê ve tê hûnandin û bi awayekî honakî tevger û têkoşîna di navbera ajalan de xuya dike. Ji ber vê yekê, naverok bi saya lehengan xurt û bi hêz dibe. Naverokên wisa yên bi liv û tevger bala zarokan bêhtir dikişînin.

2.3.6. Dîyardeyên ku Hatine Bidestxistin û Rexnekirina Çîrokê

Çîrok, ji hêla ziman, naverok û lehengan ve têkûz e. Afîrandina naverokê û hûnandina ziman serkeftî ye û ji bo zarokan guncan e. Zarok, bi awayekî hêsan dikarin ji vê naverokê fêm bikin û keyfê jê bistînin. Li gor hevokazîyê carinan hevokên dirêj hene ku tenê ji zarokên neh-deh salî re guncan in, lê bi giştî çîrok ji aliyê taybetmendiyên edebîyata zarokan ve biserketî ye.

2.3.7. Rexneya Giştî û Babeta Çîrokê û Rastî û Îzafiyeta Zarokan di Çîrokê de

Him nêrîn, him jî ziman û bûyerên ku di honakê de hatine afirandin, li gorî rastî û îzafiyeta zarokan e. Di ziman de rêbaza dubarekirinê tê bikaranîn û ev xwendina zarokan hêsan dike. Naverok jî li gorî hiş û ramanê zarokan hatiye hûnandin ku dengên nava serê zarokan û herikbarîya hevokan nêzî hev in. Ev rêbaz, fêmkirina zarokan pirtir dike û xwîner bi hêzeke zindîtir çîrokê dixwînin.

2.4. Ejderhayê Tirsonek

2.4.1. Kurteya Çîrokê

Ejderhayê piçûk dest bi dibistanê dike, li wir Mamûyê Piçûk nas dike û dibin heval. Bi hev re demên xweş derbas dikin û hevaltîya wan xurttir dibe. Piştî ku dibistan bi dawî dibe, ew jî ji hev dûr dikevin. Dê û bavê ejderê piçûk dixwazin zarokê xwe hînî firîne bikin, ji ber vê qeyda wî li qursa firîne çêdikin, lê mixabin bi ser nakevin. Rojê ejder pir xemgîn e û rêya daristanê digire da ku here ba hevalê xwe Mamû. Her çiqas ejderhayê piçûk ji tenêbûnê ditirsîya jî bi tena serê xwe derkete rê. Ji ber ku taybetmendîyeke ejderê piçûk ya bêhnaskirinê heye, ew li pey bêhna hevalê xwe Mamû diçe. Dema ku nêzîk dibe, dibîne ku dînozoran herêma mamûyan dorpêç kirine û dixwazin wan têt bibin û herêma wan ji wan bistînin. Ejderha bi agirê xwe erîşî dînozoran dike û wan dipekin. Piştî demeke kin dînozor dîsa erîş dikin, lê Ejderhayê Piçûk dîsa wan têt dibe û mamûyan rizgar dike. Di vê navberê de malbata ejder jî hatîye herêmê. Her du malbat dibine dost û bi kêfxweşîyekê dijîn.

2.4.2. Pîvera Dirêjahîya Hevokan

Hejmara Peyvan (a)/Hejmara Hevokan (b): $(a)/(b) = 100/10 = 10$

Çîrok ji hêla dirêjahîya hevokan ve ji zarokên neh salî re guncan e. Zarokên ji vî temenî piçûktir mimkûn e ku di şopandina hevokên dirêj de zehmetiyê bikişînin.

2.4.3. Pîvera Peyvên Nenasyar

[Hejmara Peyvên Nenasyar (a)/Hejmaran Peyvên Nasyar(b)]*100= (4/96)*100=4,16

Çîrok ji hêla hejmara peyvên nenasyar ve xwedî asteke guncan e û xwînerên di temenên şeş salî û jortir de dikarin bi awayekî hêsan vê naverokê fêmbikin.

2.4.4. Guncanbûna Ziman û Vegotinê

Zimanê çîrokê zimanekî sade û herikbar e. Xwînerên di hemû temenan de dikarin ji naverokê fêmbikin û bigihîjin peyama û gotinên ku nivîskar dixwaze bîne ziman. Hestên lehengan bi awayekî serkeftî xuya dike. Xwîner dikarin naverokê bi hêsanî fêmbikin. Vegotina sade fersendê dide ku xwînerên piçûk, ji xwendinê kêfê bistînin.

2.4.5. Rexneya Lehengan

Hemû leheng ji ajalên ku nişên wan qelîya ne pêk tên. Sedema vê ew e ku nivîskar dixwaze ev mijar di hişê xwîneran de cî bigire. Ajalên ku ji mamû, ejderha û dînozoran pêk tên carinan di nav dijminatîyê de bin jî, bi piranî bi hev du re dost û hogir in. Hin leheng hê piçûk in û jiyanê bi saya kesên malbata xwe nas dikin. Ev ji zarokan re dibe mînak ku ew pîrs û tîrsên serê xwe bikaribin bi xwe çareser bikin. Leheng, di asta ku zarok ji wan fêmbikin û sûd bigirin de hatine afirandin û serkeftî ne.

2.4.6. Dîyardeyên ku Hatine Bidestxistin û Rexnekirina Çîrokê

Çîrok ji hêla ziman ve pir sade û herikbar e. Xwînerên piçûk dikarin bi hêsanî ji bêjeyan fêmbikin û bigihîjin peyama naverokê. Carinan hevokên dirêj hebin jî, ev bi rêya guncanbûna bêjeyên sade dikare bê têkberin û xwînerên piçûk dikarin peyama fêmbikin. Vegotin bi nêrîna zarokan ve girêdayî ye û çavdêriya zarokan di naverokê de cih girtîye. Nivîskar ev frekansa ziman, nêrîna û derûniya zarokan di çîrokê de bi kar anîye.

2.4.7. Rexneya Giştî û Babeta Çîrokê û Rastî û Îzafiyeta Zarokan di Çîrokê de

Çîrok ji hêla amûrên mîna ziman û naverokê ve xwedî nêrîna, rastî û îzafiyeta zarokan e. Nivîskar di vegotinê de çav daye van pêwîstîyên sereke û çîroka xwe li gorî vê saz kirîye. Hevaltî, dostanî, alîkarî, piştgirî û carinan jî dijminatî bi awayekî tematîk bi kar anîye. Ev mijar, di jîyana zarokan de tiştên sereke û girîng in. Nivîskar li gel van mijaran, mijarên wek cîsnên ber bi qelandinê ve ne, kêmarî û ajalan jî di naverokê de di hûne û van bi awayekî giştî dixwe nava nivîsarê. Ev peyamên ku bi zimanekî sade hatine îfadekirin bo zarokan mijarên sereke ne û pêwîst in ku zarok wan bixwînin.

Encam

Edebîyata zarokan a kurdî ya her ku diçe tora xwe fireh dike bû mijara me jî û di vê xebatê de me li ser beşeke wê lêkolîn kir. Me 4 **çîrokên Çetoyê Zêdo** nirxandin. Encam, hem ji hêla naverokê hem jî ji hêla zimanê **çîrokan** ve nirxandinên wisa nîşanî me dide:

Çîrokên Çetoyê Zêdo, ji hêla ziman û naverokê ve di qada edebiyata zarokan de serkeftî ne. Çîrok ji hêla dirêjahîya hevokan ve ji bo zarokên ku temenê wan heşt-neh, ji hêla bêjeyên nenasyarî ve jî, ji bo xwînerên temenê wan şeş salî û jortir guncan in. Her çiqas di nava her du qadan de cudabûn hebe jî, zimanê çîrokan pir sade û hêsan in. Xwînerên piçûk bê pîrsgirêk dikarin çîrokan bixwînin û naveroka wan fêmbikin. Weke ku Zêdo di hevpeyvînê de tîne ziman, çîrokên wî xwedî diyalog û zimanekî îronîk in. Ew rewş rê dide ku xwîner ji xwendina van çîrokan kêfê bistînin. Bêjeyên çandî, zimanê xwedî armonî û herikbar taybetmendiyên zimanê Zêdo ne.

Naveroka çîrokên Zêdo, bi lehengên guherînbar û bûyerên balkêş ve xwedî ramanên afirîner in. Çîrok ji mijarên mîna parastina xwezayê, têkilîya mirov û ajalan, daxwaza azadiyê û alozîyên ku leheng wan dijîn pêk tên. Xwîner dema çîrokan dixwînin, haya wan ji naverokê çêdibe di nav demê de gav bi gav peyamên wan fêhm dikin û ji xwe re fikir u ramanan ava dikin. Pirsgirêkên ku bi saya lehengên ajal tên qalkirin, pirsgirêkên di jîyana mirovan de ne jî. Ev pirsgirêk bi zimanekî îronîk tên nivîsandin. Xwîner, bi rêya honakê dikarin di hişên xwe de pirsan bikin. Leheng bi saya hişmendîya xwe ji alozîyan rizgar dibin û ev hêza naverokê ya li ser xwîneran zêde dike. Herwiha Zêdo, di çîrokên xwe de navên mekanên rastî (Mêrdîn, Amed, Heskîf...) bi kar tîne û ev bo erdnîgarîya kurmancî jî hişmendîyekê çêdike. Mijarên mîna Bendava Heskîfê û ajalên ku tovên wan qelîyane bi awayekî serkeftî tên qalkirin. Ev mijarên xwezayî bi awayekî bêşîretkar tên honakkirin.

Çîrokên ku di gotarê de hatin nirxandin li gor pîvanên edebiyata zarokan xwedî asteke binirx in. Çîrokên hilbijartî ji hêla pedagojîyê ve ji bo zarokan dikarin ramanên erênî biafirînin. Mijarên alozî yên di naverokê de cî digirin, bi rêya hevaltî, têkoşerî, alîkarî û hwd tên çareserkirin. Ev rêbaz ji bo zarokan başî û pêşveçûne geş dike. Zimanê hemû çîrokan herikbar û hêsan e. Hevokên zêde nêdirêj xwendinê bo zarokan hêsan dike ku ew dikarin bi vî zimanî naverokê fêhm bikin û bigihîjin fikr û ramanên çîrokan.

Çavkanî/References

- Çetinkaya, G. (2010). *Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeylerinin tanımlanması ve sınıflandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Dilidüzgün, S. (2007). *Çağdaş çocuk yazını*. Morpa Kültür Yayınları.
- Güleryüz, H. (2013). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Edge Akademi.
- Lukens R. J. & Smith J. J. & Coffel C. M. (2018). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. Erdem Yayınları.
- Meral, A. (2016). *Ömer seyfettin öykülerinin çocuk edebiyatı ölçütleri açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. Tudem Yayınları.
- Subaşı, K. (2021). Nirxandina helbestên zarokan ên kurdî li gorî rastîya zarokan û îzafiyeta zarokan. *Mukaddime*. 12 (1), r. 220-248.
- Şirin, M. R. (2000). *Çocuk edebiyatı kültürü*. Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2012). *Dersimiz çocuk*. İz Yayıncılık.
- Tosun, T. (2018). Edebîyata zarokan a kurdî li bakur. *Humanities Journal of University of Zakho (HJUOZ)*. 6. (1). r. 147- 154.
- Yalçın, A. & Aytaş G. (2011). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Zêdo, Ç. (2024). Hevpeyîna nivîskî ya bi rêya emailê.

EXTENDED ABSTRACT

This article purpose to do assessment children's stories of Çetoyê Zêdo who is a Kurdish children stories author. The main purpose of article that is find out of suitable or not stories for children. The stories assessment including assessment of characters, rhetorically, language, pedagogy and context. At the conclusion of article, we could understanding a general framework about these stories. There is a cavity at the area of Kurdish children stories of North Kurdish children literature assessment. Hence, that first aim of this article is make a study on this area to find out positivities and negativities.

The article has two main part. One of them reading the sources academic book about children literature. In this first part, bases of area of children literature criterions has find out from books which has been reading. At the second part, context of Çetoyê Zêdo's stories are assessment in view of bases of criteria of children literature. The article include four children stories. Assessment of these four stories will give us about their suitable for children readers. For many time, there were some studies about Kurdish children stories books has made but There was not very big and deeply. So that, this article wants to do a deeply study on this area.

The main of this study is that to find children stories book of Çetoyê Zêdo's are suitable or not for children readers. The sort of study is conceptual and applied. Firstly for the conceptual part academic referenses has been readen and after stories has been applied to commented. Çetoyê Zêdo who is a well know children stroeis book auther athor at Kurdish and because of this his books has been selected as a sample. Academic referenses has been readen and the criteria of children literature has been found. And than the stories of Zêdo has been commented with these criterias. At the article has been used quantitative and qualitative method. The result of these method has been commented.

At the article has those conclusions and results: Stories of Zêdo has staible context, language, pedagogy and creative fiction. The author uses a basic language for children readers. The language of stories so simple and children can understand them easily. Sentences are short and word in the stories are simple. Author, know the child pedagogy and he use this information in his context.

Pêvek

